

CHƯƠNG THỨ BA

CẦN

Tầm quan trọng của chữ “Cần”

Chúng ta nhìn thấy chữ “*cần*” thì nghĩ đến điều gì? Phải rất cần thận, cần thận với lời nói, hành động. Thật ra, những điều được giảng trong chương “*nhập tắc hiếu*” (ở nhà phải hiếu) và chương “*xuất tắc đễ*” đều có liên quan đến cần thận. Những lễ nghi có nhắc đến trong “*xuất tắc đễ*”: “*Trưởng giả lập, ấu vật tọa. Trưởng giả tọa, mệnh nữ tọa. Hoặc ẩm thực, hoặc tọa tẩu. Trưởng giả trên, ấu giả hậu*” (Người lớn đứng, nhỏ chớ ngồi. Người lớn ngồi, cho phép ngồi. Hoặc ăn uống, hoặc đi đứng. Người lớn trước, người nhỏ sau) đều có chừng mực trong lời nói, hành động, chúng ta cũng cần phải cần thận để đối xử.

Có một Công ty đầu tư nổi tiếng ở Bắc Kinh cần tuyển nhân viên. Ứng viên cũng phải thông qua các đợt kiểm tra, phải làm một loạt bài thi, và còn phải thi tiếng Anh. Quá trình này đã loại rất nhiều người, cuối cùng chỉ còn lại một số người chuẩn bị thi vấn đáp lần cuối cùng. Vừa lúc đó thì người chủ của Công ty đi vào ngôi cùng với họ một lúc. Người chủ này nói: “*Bây giờ tôi có việc phải ra ngoài khoảng mười phút, các vị đợi tôi một lát*”. Và thế là người chủ đi ra ngoài. Tất cả những người ở bên trong phòng ngôi được một, hai phút thì đứng lên. Sau đó nhìn thấy trong văn phòng có một số tài liệu thì họ liền mở ra xem, người này xem xong lại còn đưa cho người kia xem, và người kia cũng mở ra xem. Sau mười phút người chủ quay lại và nói: “*Các vị đều không trúng*”

tuyên”. Bởi vì trong văn phòng có lắp máy quay phim, cho nên người chủ đã nhìn thấy mọi người đều động vào tài liệu. Cũng bởi họ chưa từng học câu: “*Sự tuy tiểu, vật thiện vi. Cấu thiện vi, tử đạo khuỵ*” (Việc tuy nhỏ, chớ tự làm. Nếu đã làm, thiếu đạo con). Họ cũng chưa học qua câu: “*Nhập hư thất, như hữu nhân*” (Vào phòng trống, như có người), cho dù không có mặt chủ nhân, cho dù không có mặt người khác chúng ta vẫn phải giữ chừng mực không được giảm bớt chút nào.

Khi người chủ này tuyên bố họ đều không được tuyển dụng thì những người này rất phần nộ bất bình: “*Sao lại có thể như thế được!*”. Những sinh viên vừa tốt nghiệp đại học này nói: “*Từ nhỏ đến lớn không có ai dạy chúng tôi rằng không được tự ý mở xem tài liệu của người khác*”. Những việc đôi nhân, xử thế này rất là quan trọng, cho nên phải cẩn thận.

Chữ “*cẩn*” ở một góc độ nhỏ để xem xét, có thể chúng ta không cẩn thận sẽ làm trở ngại người khác. Ví dụ như các vị ngồi không đàng hoàng, chân duỗi ra phía trước, rất có thể làm cho người khác bị vấp ngã. Ở phương diện lớn, nếu các vị không cẩn thận thì có thể gây nên tai họa, bị thương vong. Gần đây ở Mỹ có một vụ rơi máy bay trực thăng. Sau đó người ta đã tìm ra được nguyên nhân. Đó là khi kiểm tra máy bay, thật ra là nó đã bị nứt nhưng không kiểm tra ra, kết cục là cả người lẫn máy bay đều bị nát bét. Cho nên khi chúng ta làm những công việc cần làm của mình thì phải luôn luôn cẩn thận, nếu không, có thể là do sơ xuất mà làm tổn hại đến tính mạng và tài sản của người khác.

Giống như tôi thường xuyên phải đi máy bay đến các nơi để diễn giảng. Nếu như không cẩn thận, ví dụ hôm nay phải đi Malaysia nhưng không tìm

thấy hộ chiếu đâu, vậy thì sẽ xảy ra tình huống gì? Bởi vì đã không “*trí quan phục, hữu định vị. Vật loạn đốn, trí ô uế*” (Nón quân áo, để cố định. Chớ để bừa, tránh dơ bẩn), như vậy sẽ có kết cục là không chỉ có riêng mình mình bị căng thẳng, sốt ruột, đến giờ vẫn không đi được mà mình lại còn có lỗi với những người đang đợi mình. Cho nên cần thận tuy là một phương diện nhỏ nhưng sự ảnh hưởng của nó thật là to lớn. Nếu như một người lãnh đạo của một đơn vị không cần thận thì đều có thể chỉ vì một việc nhỏ mà tạo thành một lỗi lớn không thể bù đắp lại được. Cho nên nhất định phải để cho trẻ nhỏ ngay từ bé đã có thái độ cần thận.

Ở Trung Hoa Đại Lục năm ngoái đã xảy ra một vụ án mà tất cả mọi người đều phải suy ngẫm, đó là vụ án “*Mã Gia Tước*”. Mã Gia Tước là một sinh viên đại học. Anh ấy chưa tốt nghiệp nhưng đã tham gia rất nhiều cuộc thí nghiệm vật lý, hóa học trên toàn quốc, cũng rất có tiếng tăm. Có ưu tú không? Rất ưu tú. Kết quả chỉ vì xung đột với bạn học mà anh ấy giết chết bốn người, cho nên bị truy nã toàn quốc. Sự việc này làm chấn động cả giới giáo dục khiến họ phải suy ngẫm về việc phải chú trọng đến giáo dục đạo đức cho thanh thiếu niên. Tôi cũng đã từng hỏi một số bạn bè rằng: “*Anh có suy nghĩ gì khi thấy Mã Gia Tước gây ra những việc như vậy?*”. Có một số người nói rằng: “*Những người như thế này thì chỉ có xử tử hình*”. Có một số người theo ngành giáo dục, có lẽ họ không có cái nhìn như vậy nên họ thấy Mã Gia Tước rất đáng thương. Anh ấy còn chưa bước chân vào xã hội, tại sao đã làm ra những chuyện tàn nhẫn như vậy, làm ra việc tày đình như vậy?

Cho nên thông qua câu chuyện này, gia đình phải tự xem xét lại, trường học cũng phải xem xét lại tại sao những thái độ làm người, đối nhân, xử thế này mà một sinh viên có thành tích ưu tú như vậy lại không học được. Hơn nữa, khi sự việc còn chưa xảy ra, có lẽ anh ấy là niềm kiêu hãnh của cha mẹ. Bởi vì anh ấy là người ở miền quê xa xôi mà thi đậu, thôn làng của họ có mỗi mình anh ấy là sinh viên đại học. Cho nên chúng ta chân thật không thể để cho danh lợi bên ngoài làm đắm chìm, phải càng thực tế để nhìn nhận, để cuộc sống của một người có thể được vững vàng, toàn vẹn. Không phải là “*học lực*” mà là “*đạo đức*”. Mã Gia Tước chưa từng học “Đệ Tử Quy”. Nếu như anh ấy đã học “*phàm thị nhân, giai tu ái*” (*Phàm là người, đều yêu thương*), thì anh ấy đã không gây ra những việc như thế. Nếu như anh ấy đã từng học “*huynh đạo hữu, đệ đạo cung*” (*anh thương em, em kính anh*), đã từng học “*ngôn ngữ nhã, phần tự mãn*” (*lời nhường nhịn, tức giận mất*), thì sẽ không có cái tai nạn đáng tiếc này xảy ra.

Tại sao anh ấy lại manh nha giết người? Bởi vì bạn học thường hay cười anh ấy vì anh ấy quá nghèo, anh ấy không có quần áo đẹp để mặc. Trong nhà tù, anh ấy còn nói với giám thị trưởng rằng: “*Cái áo tù này là cái áo tốt nhất mà tôi từng mặc*”. Khi tất cả mọi bạn học đều chế giễu anh ấy, thì lòng tự ti của anh ấy càng ngày càng không nhẫn chịu được, cũng bởi sự kích thích này mới làm mất đi lý trí. Từ câu chuyện này tôi cũng muốn cảnh báo với các bậc phụ huynh rằng, các vị phải đứng ở một góc độ khác để nhìn nhận sự việc là tại sao đám sinh viên này bị giết. Tại sao? Có phải là ngẫu nhiên không? Không phải! Bởi vì họ không có chừng mực trong cách làm người, họ chưa học được: “*Vật*

siêm phú, vật kiêu bản” (Không nịnh giàu, chớ khinh nghèo). Họ chưa học được: “Nhân hữu đoãn, thiết mạc kiết. Nhân hữu tư, thiết mạc thuyết” (Người có lỗi, chớ vạch trần. Việc riêng người, chớ nói truyền). Họ lấy việc riêng tư của người khác ra mà giễu cợt thì khó tránh khỏi việc người ta không dùng lý trí để đối xử lại với họ. Còn có một câu nói rằng: “Dương nhân ác, tức thị ác, tật chi thậm, họa thả tác” (Khen người ác, chính là ác. Ác cùng cực, tai họa đến). Người ta cũng giống như “con giun xéo lắm cũng oằn”.

Cho nên từ câu chuyện này chúng ta cũng phải xem xét lại. Chúng ta dạy bảo trẻ nhỏ tuyệt đối không để cho chúng đi làm hại người khác giống như Mã Gia Tước. Cũng vậy, chúng ta phải dạy bảo bọn trẻ không được vì người khác gây gỗ mà đi tấn công họ. Khi trong lời nói của bọn trẻ đều là những lời cười nhạo người khác, đều là sự khinh miệt người khác thì chính chúng ta cũng phải cẩn thận. Bởi nó sẽ làm cho cuộc sống sau này của bọn trẻ đầy rẫy những nguy cơ. Từ câu chuyện này chúng ta cũng hiểu được rằng luôn luôn phải cẩn thận trong lời nói và hành động mới được.

²¹Chúng ta đã giảng đến “**Xuất tắc dĩ**”, có nhắc đến phải đón tiếp khách như thế nào, chào hỏi ra sao, cũng nhắc đến cả lễ nghi tiễn đưa khách. Trong các lễ nghi tiếp khách còn có một lễ nghi không thể bỏ qua, đó là lễ nghi nghe điện thoại. Chúng ta hãy xem trẻ nhỏ thời nay chúng có biết nghe điện thoại không. Tôi từng gọi điện thoại, người nghe là con của bạn tôi. Tôi hỏi: “*Cha cháu có nhà không?*”. Nó nói rằng: “*Không có!*”. “*Cha cháu đi đâu?*”. “*Không biết!*” và “*cách*” một cái, thế là nó cúp điện thoại xuống. Trẻ nhỏ nếu như ngay cả điện

²¹ Bắt đầu tập 21

thoại mà cũng không biết nghe thì ngoài vấn đề không có lòng kính trọng ra còn làm cho gia đình bị mất mặt.

Cho nên chúng ta cũng cần dạy bảo bọn trẻ lễ nghi nghe điện thoại. Chúng ta cần phải để cho chúng thực hành, luyện tập nghe điện thoại. Khi nhắc điện thoại lên, phải nói: “*Xin chào! Cháu là Thái Lễ Húc ạ*”. Phải giới thiệu tên tuổi của mình rồi hỏi tiếp: “*Xin hỏi ông/bà tìm ai ạ?*”. Nếu như khách hỏi: “*Cha cháu có nhà không?*”. Nếu như cha có nhà thì đứa bé phải nói: “*Xin bác đợi cho một chút để cháu đi gọi cha cháu!*” rồi đặt điện thoại xuống và đi gọi cha lại nghe điện thoại. Nếu như cha không có nhà, lúc này thì đứa bé phải hiểu được cách ứng xử ra sao. Nó có thể hỏi lại: “*Thật là xin lỗi bác! Cha cháu không có nhà. Xin hỏi bác là ai? Có việc gì không ạ? Khi cha cháu về, cháu sẽ nói lại với cha cháu ạ*”. Phải hỏi như vậy, vì người ta gọi điện thoại đến thì tất nhiên là có việc rồi, cho nên chúng ta phải hỏi cho rõ ràng để người ta không lãng phí một cuộc điện thoại. Cũng có thể hỏi: “*Xin hỏi bác có việc gì gấp không ạ?*”. Nếu như có việc gấp thì phải cho khách biết số điện thoại di động của cha.

Cho nên nếu như trẻ nhỏ ngay từ bé đã biết cách ứng xử thì độ thành thực của chúng khi làm việc càng ngày càng cao. Gọi điện thoại còn có một động tác cuối cùng là khi nói chuyện điện thoại với bậc lớn tuổi xong, trẻ nhỏ nhất định phải để cho người lớn cúp điện thoại trước, sau đó mình mới cúp điện thoại. Bởi có khi người lớn còn có việc muốn nói, nhưng chưa kịp nói thì chúng ta đã cúp điện thoại rồi, có thể ông chưa nói thì đã bị cúp điện thoại. Cho nên động tác này cũng thể hiện lòng cung kính đối với bậc bề trên.

Khi nói, chúng ta phải cẩn thận với lời nói, hành động của mình. Một lời nói có thể chấn hưng đất nước và một lời nói cũng có thể làm suy bại đất nước. Cho nên trong sinh hoạt mà cẩn thận thì sẽ tránh được rất nhiều sai lầm, thậm chí có thể là tai nạn.

Có một người, ông ấy hẹn ba người bạn thân đến ăn cơm. Kết quả chỉ có hai người bạn đến, còn một vị chưa tới. Ông đứng ở cạnh cửa vừa đợi vừa nói: “Sao người đáng đến lại chưa đến?”. Hai người bạn ngồi trong nhà, có một người bắt đầu khó chịu nghĩ: “Đáng đến thì chưa đến! Vậy có phải mình là người không đáng đến không?”. Cho nên người bạn này có một chút không vui, thế là đi về. Khi nhìn thấy người bạn này chuẩn bị ra về, ông liền nói: “Sao không đáng về thì lại về thế?”. Kết quả là người bạn còn lại ngồi nghĩ: “Thế thì mình là người đáng phải về rồi!”. Cho nên bữa cơm tối đó một mình ông ăn.

Đây tuy chỉ là câu chuyện cười nhưng đối với những lời đã nói ra chúng ta không thể không cân nhắc cẩn thận, cũng phải nâng cao độ nhạy bén, xem lời nói của chúng ta có làm tổn hại đến người khác không. Phải có sự cẩn thận như vậy. Cho nên tục ngữ mới có câu: “*Đối diện với những người đang thất chí, thì không được nói những việc đắc ý*”. **Ý câu này là trong lời nói, lúc nào chúng ta cũng phải nghĩ cho người khác.**

Cho nên ngôn hành thì phải cẩn thận. Căn bản của ngôn hành là ở trong ý niệm của một con người. Cho nên một người chân thật biết tu thân thì phải cẩn thận ngay từ mỗi ý nghĩ của chính mình. Khi ý nghĩ mà có được sự cẩn thận thì lời nói và hành vi sẽ không có sự sai lệch quá lớn. Ví dụ như trong mục “*cẩn*” này, tức là thường xuyên phải cẩn thận, không được lãng phí thời gian, cũng

không thể lãng phí thực phẩm. Khi có ý nghĩ xa hoa, ý nghĩ tham lam, ý nghĩ lười biếng, ý nghĩ bất kính nổi lên thì lập tức phải điều phục chúng xuống.

Chúng ta có thể quy nạp lời giáo huấn trong mục “cần” này, có thể huấn luyện năng lực ba phương diện của con người:

- Thứ nhất là năng lực tự kiểm chế;
- Thứ hai là năng lực sinh hoạt độc lập;
- Thứ ba là năng lực làm việc.

Trẻ nhỏ thời nay có thiếu ba năng lực này không? Cho nên ta nhất định phải dạy thì trẻ mới biết. Chúng ta trước đây có nhắc đến câu chuyện ở Sán Đầu có một đứa bé bảy tuổi. Khi đó thầy của chúng đang dạy chúng “Đệ Tử Quy”. Dạy được một, hai tháng thì thầy giáo muốn để học sinh lên bục giảng phát biểu cảm nhận để xem sự trưởng thành của chúng đối với kỳ học tập lần này. Cho nên thầy giáo mời cha mẹ chúng ngồi phía sau nghe. Đứa bé này lên và nói câu đầu tiên là: “*Con học Đệ Tử Quy rồi mới biết, thì ra làm người cần phải hiếu thảo*”. Câu nói này có ý nghĩa không? Vấn đề là ở chữ “*thì ra*”.

Chúng ta là người lớn thì thường nói một câu: “*Các con đều lớn như vậy rồi thì phải biết chứ!*”. Cái chữ “*phải*” này có lẽ còn phải đợi chúng ta ngồi lại bàn bạc đã. Bởi vì giáo huấn Thánh Hiền của dân tộc chúng ta đã bị đứt đoạn một hai đời rồi, cho nên có rất nhiều trẻ nhỏ có hành vi thiên lệch. Chúng ta cũng không nên trách chúng. Trưởng bối phải xem xét lại mình trước xem chúng ta có dạy bảo chúng không. Hơn nữa sự dạy bảo này không phải là dạy bảo bằng lời nói mà quan trọng là có lấy thân làm gương hay không. Đứa bé này tiếp tục

nói: “*Trước kia khi chưa học Đệ Tử Quy, hàng ngày em đều nghĩ cách để mưu hại cha mẹ*”. Đứa bé mới có bảy tuổi, mẹ nó ngồi bên dưới mà cứ ngó người ra. Người mẹ tuyệt đối không tin rằng con mình lại nghĩ cách mưu hại mình.

Quý vị thân mến! Chúng ta có biết hàng ngày con cái chúng ta đang nghĩ gì, làm gì, nói gì không? Có biết không? Khi chúng ta không biết con cái đang nghĩ gì, vậy thì làm sao mà dạy bảo được chúng? Cho nên, giáo dục thì phải dụng tâm, phải kiên nhẫn. Chúng ta phải mất chút thời gian để tìm hiểu con cái, đi quan tâm chúng thì mới từ từ để chúng đi vào quỹ đạo. Tại sao một đứa bé mới bảy tuổi lại nghĩ mưu hại cha mẹ? Đây là sự vô tình giữa cha mẹ với con cái. Cha mẹ với con cái mà có tình thì có xảy ra như vậy không? Tại sao cha mẹ với con cái thời nay lại không có tình thân? Nguyên nhân ở đâu? Cha mẹ rất cố gắng để kiếm tiền cho nên không có thời gian để bầu bạn với chúng. Vậy chúng thân với ai? Thân với thầy giáo dạy thêm, thân với người làm công. Còn mẹ thì sao? Cha mẹ có lúc cũng vì hư vinh, vì thể diện mà bắt chúng đi học thêm rất nhiều thứ. Chúng càng học thì càng phiền chán. Tâm cảnh này, tâm trạng này của con cái, cha mẹ có lẽ không nhận ra. Cho nên chúng ta phải bỏ chút thời gian để tìm hiểu tâm trạng, ý nghĩ của con cái. Chúng ta nhất định phải tìm ra nguyên nhân thì mới dễ dàng tiến thêm một bước nữa là dạy bảo con cái.

Năng lực tự kiểm chế

Năng lực tự kiểm chế của trẻ nhỏ thời nay không đủ, cho nên chữ “**cần**” khi mới bắt đầu là phải: “*Triều khởi táo, dạ miên trì. Lão dịch chí, tích thử thời*” (*Sáng dậy sớm, tối ngủ trễ. Lúc chưa già, quý thời gian*). Đó là nói, một con người có thể sinh hoạt một cách có quy luật thì tuyệt đối không được thường

xuyên ngũ dậu muộn. Đây cũng là một năng lực tự kiềm chế. “*Đối ẩm thực, vật giản tặc. Thực thích khả, vật quá tặc*” (Với ăn uống, chớ kén chọn. Ăn vừa đủ, chớ quá no), đối với ăn uống cũng cần biết được tiết chế, cũng là đang huấn luyện năng lực tự kiềm chế của con cái.

Năng lực sinh hoạt độc lập

“*Trí quan phục, hữu định vị. Vật loạn đốn, trí ô uế*” (Nón quần áo, để cố định. Chớ để bừa, tránh dơ bẩn). Tuy câu này chỉ nói đến hai đồ vật là quần áo và mũ mào phải cất gọn gàng, nhưng chúng ta không thể chỉ dạy cho bọn trẻ biết cất gọn gàng mỗi quần áo và mũ mào mà còn phải dạy trẻ nhỏ đối với tất cả các đồ vật, thậm chí là đối với thời gian cũng đều phải có quy luật. Cho nên mới nói “*động vật quy nguyên*”, những đồ vật đã bị động đậy, đã bị xê dịch thì phải được trả về chỗ cũ. Dạy cho trẻ nhỏ những năng lực trong cuộc sống này thì chúng mới biết làm thế nào để cho cuộc sống không bị đảo lộn.

Nghe nói sinh viên đại học thời nay còn thuê người giặt quần áo cho họ, giúp họ quét dọn nhà cửa. Vậy tốn tiền của ai? Tốn tiền của cha mẹ để thuê người quét dọn nhà cửa. Cho nên phương diện năng lực trong cuộc sống của học sinh chân thật cần phải nâng cao thêm. Khi tự bản thân chúng không thể chăm sóc cho mình được thì sau này trong sự nghiệp, trong gia nghiệp, chúng sẽ gánh vác trách nhiệm một cách khó khăn. Hơn nữa chúng ta là cha mẹ, nếu như không để cho chúng rèn luyện nhiều, những việc này đều tự bản thân cha mẹ đi gánh lấy, vậy xin hỏi: Cha mẹ có thể gánh vác được bao lâu?

Cho nên thời nay có rất nhiều người đã kết hôn, đã sinh con cái nhưng đều giao con cái cho ông bà nội, ngoại chăm sóc. Vậy thì đến bao giờ ông bà

nội, ngoại mới được nhàn rồi? Tôi nghĩ rằng có thể đến khi đã nhắm mắt rồi họ cũng không được nhàn rồi. Cuộc sống như vậy có tốt không? Bề ngoài thì giống như chúng ta giúp đỡ con cái, nhưng trên thực tế thì con cái tuy đã trở thành cha mẹ nhưng chưa có trách nhiệm, và cũng chưa học được bản lĩnh phải tận hết bổn phận. Cho nên chúng ta phải trả lại cho con cái mình những bổn phận, những công việc mà chúng đáng phải làm, thì cuộc sống của chúng mới được vững vàng, mới có thể không hổ thẹn. Như vậy mới chân thật là viên mãn.

Năng lực làm việc

“*Sự vật mang, mang đa thố. Vật úy nan, vật khinh lược. Sự phi nghi, vật khinh nặc. Cầu khinh nặc, tiến thoái thố*” (Chớ làm vội, vội sai nhiều. Không sợ khó, chớ qua loa. Việc không tốt, chớ dễ nhận. Nếu dễ nhận, tiến lui sai). Đây đều là những năng lực làm việc. Cho nên trong mục chữ “cần” có mấy phương diện đều có thể nâng cao những năng lực này cho bọn trẻ.

Người giảng: Tiến sĩ Thái Lễ Húc

Nơi giảng: Đài Nam Đài Loan

Thời gian giảng: Năm 2005

Dịch giả: Tống Như Cường